

DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2021-270-6-90-95>

УДК 371.134.

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ОСОБИСТОСТІ: ВІД ШКОЛЯРА ДО ВИПУСКНИКА ЗВО

Зима О.Г., Будянська В.А., Кошарна В.В., Турпетко В.О., Василяшко В.О.

FORMATION OF PERSONALITY COMPETITIVENESS: FROM SCHOOLCHILD TO STUDENT

Zyma O.G., Budyanska V.A., Kosharna V.V., Turpetko V.O., Vasilashko V.O.

У статті розкрито необхідність та своєчасність формування конкурентоспроможності майбутнього фахівця в сучасних умовах модернізації освітньої системи.

Характер проблем сучасності, причини та можливі наслідки в розвитку людства змушують задуматися про рушійні сили і перспективи, які чекають на нас в майбутньому, щоб спільно утримати рівновагу між: 1) соціальним, економічним і природним середовищем; 2) матеріальними і духовними цінностями, які є передумовами сталого розвитку суспільства і культури. Тільки таке суспільство має майбутнє, яке думає не тільки про миттєві блага, а й про те, що вона бажає і може залишити у спадок майбутнім поколінням. В наші дні неодноразово звучала думка, що не ми щось зберігаємо і залишаємо майбутнім поколінням, а майбутні покоління нам позичили свої життєво важливі ресурси на тимчасове користування. З цим ми повинні рахуватися. Якщо будемо жити тільки сьогоднішнім днем, тільки для одного дня і не зможемо віддати свій борг людству майбутнього, то наше існування вже тепер під загрозою. Світ влаштований так, що в усьому і всюди можна розглядати причинно-наслідкові закономірності.

Засновник Римського клубу, італійський вчений, відомий управлінець А. Пеєцці висловив дуже важливу думку, - щоб управляти економікою світового масштабу, людина, в першу чергу, повинна навчитися керувати собою, повинна усвідомити й освоїти механізм саморегуляції. А. Пеєцці підкреслив ще одну важливу думку, що людина, стикаючись з дилемою вибору, повинна змінитися як особистість, як професіонал, як індивідум суспільства, як громадянин Всесвіту або повинен зникнути з поверхні Землі.

Дослідження підтверджують, що за останні 10 років в результаті зміни парадигм в науці та освіті, змінилася і парадигма конкурентоспроможності особистості в соціальних і гуманітарних науках.

Дослідження про розуміння конкурентоспроможності в закладах середньої освіти показали нерівність інтелектуального і морального розвитку, що дозволило обрати напрям вектору подальшого розвитку. Аналіз внутрішньої структури ЗВО дозволив розкрити сутність і дати коротку характеристику змісту досліджуваного

феномена. В якості структурних виділені такі компоненти конкурентоспроможності студента ЗВО, як: мотиваційний, емоційно-вольовий, інформаційно-змістовний і операційно-практичний. Взаємозв'язок, взаємозумовленість змістовних компонентів конкурентоспроможності характеризує системний, цілісний характер досліджуваного феномена.

Ключові слова. Школа, ЗВО, конкурентоспроможність, освіта, особистість, професійний розвиток.

Вступ. Наукові відкриття, в тому числі нові технології, входять в сьогодення людей з метою підвищити рівень якості життя. У той же самий час процеси глобалізації та інтеграції створили суспільство, орієнтоване на споживання, значну частину якого складають індивідууми, які бажають тільки споживати плоди праці інших людей, але самі не бажають створювати стійкі цінності в ім'я свого блага і майбутніх поколінь. Прагматизм і раціоналізм призводить до того, що матеріальні цінності починають домінувати над духовними цінностями. Порушена рівновага між Его і Еко центрованим мисленням і дією. Це створює загрозу і перешкоди для: 1) саморозвитку і самореалізації людини в середовищі її проживання, 2) сталого розвитку всього суспільства. Его центровані мислення і дію, які в сучасному суспільстві стають все більш характерними, створюють різного роду протиріччя між індивідуальними (особистими) потребами людини та потребами всього суспільства, це в свою чергу призводить до необдуманих і безвідповідальних дій [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведене всебічне дослідження змісту поняття «конкурентоспроможність» показує, що в даний час в науковій літературі не існує єдиної загальноновизначної трактування, причому характеристика конкурентоспроможності в них дається з різною повнотою і в різних аспектах. Більшість робіт присвячено різним аспектам проблеми конкурентоспроможності про-

мислових підприємств, фірм, національної економіки і т.д.

Наприклад, в працях Л.М. Мітіної конкурентоспроможність особистості розглядається в контексті психологічної діяльності, де особливий акцент робиться на такій характеристиці конкурентоспроможності особистості, як компетентність. З точки зору Л.М. Мітіної, «розвиток конкурентоспроможної особистості - це розвиток рефлексивної особистості, здатної організовувати свою діяльність і поведінку в динамічних ситуаціях, що володіє новим стилем мислення, нетрадиційними підходами до вирішення проблем, адекватним реагуванням в нестандартних ситуаціях» [7]. Траєкторія успішного професійного становлення конкурентоспроможної особистості розуміється як «усвідомлення людиною своїх потенційних можливостей, перспективи особистісного і професійного зростання спонукає його до постійного експериментування, що розуміється як пошук, творчість, можливість вибору. Вирішальним елементом даної ситуації професійного розвитку людини є можливість і необхідність робити вибір, а значить, відчувати свою свободу, з одного боку, і свою відповідальність за все, що відбувається, з іншого» [7].

Е.Р. Хайрулліна розглядає конкурентоспроможність особистості як динамічну відкриту систему, що розвивається на основі особистісної програми самовизначення і саморозвитку і дає можливість випускникові ЗВО ефективно адаптуватися в світі праці [8].

Ф.Р. Туктаров інтерпретує конкурентоспроможність особистості як цілісний багаторівневий (соціальний, біологічний, психологічний, культурний) потенціал суперництва і акцентує увагу на філософському аспекті конкурентоспроможності особистості, тобто взаємовплив особистості і соціуму, умов розвитку конкурентоспроможності особистості та їх специфічності в умовах суспільства, що трансформуються під впливом глобалізації.

На думку Ф.Р. Туктарова, «конкурентоспроможність особистості формується в певних соціокультурних умовах, створених соціальними і культурними традиціями, менталітетом і ментальністю народу, її прояви залежать від типу суспільства (східного або західного, яким відповідає інституційна Х-матриця або Y-матриця), фіксується в стереотипах поведінки і соціальних установках» [9].

Аналіз літератури показує, що конкурентоспроможність як багатовимірна характеристика, залежить від зовнішніх і внутрішніх умов: від розвитку професійних тенденцій, особливостей особистісних якостей і професійних компетенцій, особливостей досвіду особистості, її мотивації, орієнтації, переваг, поведінкових стратегій, і т.д.

Більшість дослідників вважає, що конкуренція не існує в чистому вигляді, вона проявляє своє функціональне значення в кореляції з такими поняттями, як «змагання», «престиж», «кар'єра», «репутація», «статус» і «імідж». Необхідно також брати до уваги ту фундаментальну емпіричну обставину, згідно з

якою функціональне значення конкурентоспроможності особистості визначається цілісною системою базових економічних, політичних та ідеологічних інститутів суспільства.

Але при цьому багато аспектів розвитку конкуренції та конкурентоспроможності ще підлягають уточненню та подальших досліджень.

Мета дослідження. У даній статті розглядається конкурентоспроможність стосовно фахівця і визначає її як інтегративну, динамічну, багаторівневу якість особистості, що включає інформаційно-змістовний, мотиваційний, емоційно-вольовий та операційно-практичний компоненти, що сприяють його готовності до ефективного здійснення соціальних і професійно значущих дій.

Матеріали та результати дослідження. Теперішнє сьогодні - це час народження нової парадигми конкурентоспроможності, нового розуміння конкурентоспроможності особистості, які змушують радикально змінити наші уявлення про ці поняття. Сучасну конкурентну особистість інформаційного суспільства символічно можна порівняти з дельфіном. Це людина здібна до співпраці, здатна простягнути руку допомоги, яка в особі своїх конкурентів здатна побачити потенційних партнерів. Таку людину з радістю чекають серед друзів і приятелів, вона затребувана у професійній сфері. Конкурентоспроможна особистість типу дельфіна одночасно вміє бути лідером і працювати в команді. Цю людину поважають інші, і вона сама поважає себе.

Відповідно до старої парадигми конкурентоспроможна особистість в ім'я досягнення мети використовує будь-які засоби, конкуруючи з іншими. У новому баченні конкурентоспроможна особистість, в першу чергу, конкурують сама з собою: зі своїми недоліками, незнанням, небажанням або лінню. Конкурентоспроможна особистість здатна жити в мінливому середовищі, їй характерна життєздатність в мінливому світі. Вона в перервах бачить не загрозу, а нові можливості для свого розвитку, самореалізації, самовираження в ім'я себе й інших людей. Конкурентоспроможна особистість нового типу досягає успіху, вдало будує свою кар'єру, завдяки вмінню узгодити цілі свого життя з цілями інших людей, організації, в якій працює або навчається, і цілями всього суспільства. Цей баланс між Его-центричним (на себе зверненим) і Еко центричним (на зовнішній світ зверненим) мисленням і дією, його цілеспрямованість, здатність прийняти рішення, ризикувати, здатність взяти на себе відповідальність, творчість і гнучкість, безперервне бажання вдосконалюватися заради себе і інших людей і багато інших якостей є характеристиками конкурентоспроможної особистості нового типу [1].

В період часу від 2005 р до 2009 року були проведені дослідження з метою дізнатися уявлення і думки учнів середніх шкіл про конкурентоспроможність особистості, в тому числі і про ознаки конкурентоспроможності. Учасникам дослідження було запропоновано написати есе, в якому треба було да-

ти характеристики конкурентоспроможної особистості. Наприкінці першого етапу досліджень були констатовані ті ознаки конкурентоспроможної особистості, які найчастіше зустрічалися в творах школярів (51% і більше). Загалом було виділено і узагальнено 26 ознак конкурентоспроможної особистості: 1) ясні/чіткі цілі життя/майбутнього; 2) працездатність і працьовитість; 3) творчість; 4) здатність наважитися; 5) самостійність і незалежність в ухваленні рішень; 6) орієнтація на успіх і віра в свої сили; 7) відсутність страху перед помилкою; 8) вміння співпрацювати; 9) завзятість; 10) самокритика і здатність до самооцінки; 11) самоорганізація свого часу; 12) готовність подолати труднощі, фізична і духовна витривалість; 13) стресостійкість; 14) уміння спілкуватися; 15) здатність самостійно вчитися; 16) уміння використовувати різні джерела інформації; 17) уміння використовувати свої знання в нестандартних ситуаціях; 18) здатність змінювати своє мислення, ставлення, дії в залежності від придбаної інформації, ситуації і зовнішніх умов/обставин (контексту); 19) уміння переконувати і захищати свою думку; 20) уміння захопити і надихати інших; 21) здатність бути лідером; 22) бажання безперервно самовдосконалюватися; 23) здатність адаптуватися в незнайомому середовищі; 24) здатність вдосконалюватися в різних галузях; 25) бажання домогтися високого результату; 26) необхідність в позитивній оцінці з боку інших[2].

На другому етапі досліджень було дано завдання - ранжувати (оцінити і розставити за ступенями значущості) вище згадані ознаки конкурентоспроможної особистості, кожному з них привласнюючи ранг (номер - тобто ступінь значущості).

Після аналізу змістів творів і узагальнення результатів другого етапу досліджень, можна було зробити кілька істотних висновків.

За названими ознаками конкурентоспроможної особистості можна було простежити два методологічні підходи в роботах учнів: 1) учасники дослідження характеризували конкурентоспроможну особистість, перераховуючи її властиві якості; 2) учасники намагалися характеризувати конкурентоспроможну особистість в її дії, в тому числі в плануванні своїх дій, у самоврядуванні, в спілкуванні з іншими людьми і т. д. Усе вищесказане свідчить, що мислення шкільної молоді про конкурентоспроможність особистості багато в чому представляють виявлені методологічні підходи вчених до характеристики конкурентоспроможної особистості [3].

Валентність середніх рангів ознак конкурентоспроможності в групах міських шкіл та сільських шкіл істотно не відрізнялося. Це свідчить про те, що учасники вважають найважливішими 11 ознак: завзятість/невідступність; здатність наважитися; працездатність і працьовитість; ясні/чіткі цілі життя/майбутнього; вміння спілкуватися; здатність бути лідером; відсутність страху помилитися; творчість; вміння переконувати і захищати свою думку; вміння

співпрацювати; готовність долати труднощі, фізична і духовна витривалість [2].

Після шкільних років індивідуум крокує далі та йде отримувати вищу освіту. Важливо, аби на всіх етапах формування особистості проводилася робота над формуванням конкурентоспроможності. Не менш важливим є і те, щоб система методів та підходи до наділення конкурентоспроможними якостями були послідовними та взаємодоповнюючими від шкільних років до навчання у вищій школі, інакше буде порушуватись фундаментальне правило педагогіки: системність.

Система наділення студента конкурентоспроможними якостями у вищій школі є більш складною та диференційованою, що висвітлено у студентоцентрованому підході. Це надає можливість наділяти майбутніх спеціалістів не лише високим рівнем *hard* та *soft skills*, а й розвивати творчі здібності та особистісний потенціал кожного, таким чином конкурентоспроможність кожного випускника зростає у декілька разів, бо він стає, свого роду, унікальним.

Один з ключових документів Болонського процесу - «Комюніке конференції міністрів, відповідальних за вищу освіту» (Прага, 19 травня 2001 року і Берлін, 19 вересня 2003 г.) - починається з визначення місії освіти і «ставлення до освіти як до суспільного блага і суспільної відповідальності». Проблема відповідальності за якість професійної освіти особливо актуальна в контексті оцінки розвитку професійної культури, професійної компетенції та конкурентоспроможності фахівця.

Згідно знаменитої класифікації людських потреб А. Маслоу брак благ, блокада фізіологічних і базових потреб (в безпеці, забезпеченості і стійкості, в любові, почутті приналежності, самоповазі і повазі інших) призводить до того, що ці потреби стають для людини провідними. Але коли базові потреби задоволені, з'являється (але не у всіх) вища потреба людського здійснення - потреба в самоактуалізації (самовдосконаленні, самовираженні), яку А. Маслоу визначає як повне використання талантів, здібностей, можливостей, що, безумовно, впливає на успішність виконання діяльності і є проявом конкурентоспроможності.

Актуальність розвитку конкурентоспроможності особистості студента полягає в тому, що розвивається ринок праці і «ринок особистостей», які пред'являють до учнівської молоді високі професійні вимоги. Такі якості індивіда, як самостійність і ефективність в реалізації прийнятих рішень, сприйняття і швидке реагування на нові фактори, готовність до соціально активної взаємодії, здатність оперативно адаптуватися до змін у зовнішньому і внутрішньому середовищі організації та інші якості, що визначають конкурентоспроможність особистості, набувають все більшого значення у всіх сферах професійної діяльності. Студентам сучасного ЗВО незабаром належить взяти на себе відповідальність за вирішення складних і неоднозначних проблем, що виникають в постіндустріальному суспільстві. У зв'язку з

чим, одним із першочергових завдань сучасної вищої освіти стає створення умов для формування і розвитку конкурентоспроможної особистості, здатної самостійно, ефективно і якісно вирішувати професійні проблеми і завдання [6].

Етимологічно поняття «конкуренція» (concurso) латинського походження, і з XVIII століття воно вживається найчастіше у французькій, німецькій мовах в значеннях: 1) «боротьба за досягнення великих вигід»; 2) «зіткнення»; 3) «суперництво». Однак, поняття «конкурентоспроможність» відноситься до числа найменш досліджених, як в психолого-педагогічній, економічній, так і філософській, соціологічній літературі, що пояснюється складністю і багатогранністю досліджуваного поняття. Власне, термін «конкурентоспроможність» як наукове поняття з'явився у вітчизняній педагогіці в кінці XX століття. У сучасному значенні слово «конкуренція» корелює з такими поняттями, як «змагання», «боротьба», «престиж», «репутація», «кар'єра», «статус».

Проаналізувавши особистісно професійні якості конкурентоспроможної особистості, будемо вважати, що в її основі необхідно розглядати здатності особистості до самоорганізації, як способу особистісно-професійного саморозвитку відповідно до постійно змінних вимог до фахівців і умов на ринку праці. Професійна самоорганізація виступає системоутворюючим фактором, оскільки об'єднує всі компоненти особистісного розвитку в єдине ціле і сприяє гармонійному розвитку особистості, яка сама вибудовує способи і засоби досягнення успіху, прагнучи до меж особистісних можливостей.

Значні професійні вміння відображені в багатьох професіограмах і орієнтують викладачів на формування комунікативних компетенцій, які є основою особистісного розвитку. Узагальнено їх можна представити таким чином: вміння організації успішної комунікації, вміння створювати позитивний емоційний фон, вміння вести діалог, ставити цілі, приймати рішення і відстоювати їх, аналізувати комунікативну ситуацію, володіти вміннями колективної роботи, проявляти ініціативу, емпатію, наполегливість, уміння приймати рішення в нестандартних ситуаціях, проявляти себе в умовах конкуренції.

Синергетичний підхід в процесі навчання іноземної мови орієнтує суб'єктів навчання на стимулювання різноманітних процесів в освітньому просторі, серед яких особливе місце належить розвитку умінь професійної самоорганізації [6].

Самоорганізація розглядається як прояв різних рівнів новоутворень у внутрішньому полі особистості і активно здійснюється суб'єктами навчання і діагностується в процесі професійної підготовки.

Підходи до можливостей професійної самоорганізації, дозволяють нам розглядати вміння самоорганізації як характеристики конкурентоспроможної особистості, як прояв здатності до самоактуалізації.

Найважливіший аспект самоорганізації - професійна самоорганізація в психолого-педагогічних

дослідженнях розглядається як показник особистісної зрілості, зростання і професіоналізму.

Визначаючи професійну самоорганізацію як здатність і вміння особистості, яка проявляється в умінні особистості усвідомлено і цілеспрямовано «самодобувувати» значущі складові характеристики, якості, що стимулюються діяльністю особистісних структур свідомості.

Розглядаючи різні фактори, що визначають професійну самоорганізацію на етапі оволодіння професією, було враховано перспективи розвитку комунікативних компетенцій, які визначають рівень загальної культури майбутнього фахівця, визначені Міжнародною комісією з освіти для XXI століття на чолі з Жаком Делором і основні риси професійної праці: інтенсивність сучасної праці; методологічність; динамічність змісту праці; виконання професійних функцій як базис цілісного професійного життя; підвищена відповідальність в процесі праці, що дозволило уточнити значимість і спрямованість професійної самоорганізації для формування конкурентоспроможної особистості.

Аналіз зовнішніх вимог сучасної освітньої системи до підготовки майбутнього фахівця дозволив зробити наступні узагальнення:

1) основною умовою і засобом успіху в конкуренції на ринку праці була і залишається особистість майбутнього фахівця. Навчання спілкуванню на заняттях з повинно забезпечувати як професійне, так і особистісний розвиток фахівця і бути орієнтованим на формування фахівця, що відповідає запитам сучасного соціуму;

2) самоорганізація є внутрішнім механізмом розвитку фахівця, одним із способів конструювання темпів, рівнів саморозвитку особистості до меж своїх особистісних можливостей, де майбутній фахівець ЗВО виступає як суб'єкт професійної самоорганізації;

3) співвіднесення професійних вимог з конкурентоспроможною особистістю фахівця дозволяє актуалізувати вміння професійної самоорганізації у майбутніх фахівців ЗВО на етапі їх професійної підготовки.

Сукупність умінь професійної самоорганізації була вибудована з урахуванням всіх потреб до фахівця:

- вміння професійного самовизначення;
- діагностико-прогностичні вміння;
- проектувальні вміння;
- організаційно-творчі вміння;
- вміння професійної саморегуляції, самореалізації.
- вміння самоактуалізації.

Спираючись на вищезазначене, виділимо наступні основні компоненти конкурентоспроможності, які представлені в таблиці.

Таблиця

Компоненти і показники конкурентоспроможності майбутнього фахівця

Компоненти конкурентоспроможності	Показники конкурентоспроможності
Мотиваційний	Ціннісні мотиви майбутнього фахівця, позитивне прагнення до різних видів соціальної професійно значущої активності, стійкі потреби саморозвитку, самоствердження, самоактуалізації, самовираження.
Емоційно-вольовий	Стале усвідомлення стану, що характеризує присутність стабільного позитивного ставлення до професійної діяльності; довільне регулювання соціально-професійної діяльності через прояв ініціативи, самостійності, усвідомленого планування своїх дій, здійснення самоконтролю, стимуляції власного розвитку.
Інформаційно-змістовний	Знання основних категорій, принципів і закономірностей майбутньої діяльності; сприйняття і перетворення інформації про сутність майбутньої професії має практично-змістовний характер, володіння системою особистісно значущих знань і умінь, прийняття рішень, самопізнання і самооцінки свого професійного потенціалу.
Операційно-практичний	Включає прагнення до самостійної діяльності, творче застосування знань, умінь на практиці, усвідомлена здатність в подоланні труднощів, навички пізнавального, регулятивного, комунікативного та іншого характеру, що визначають успішність конкурентоспроможного поведінки.

Важливим напрямком діяльності ЗВО щодо вдосконалення системи підготовки майбутнього фахівця до професійної діяльності, в т.ч. і формування їх конкурентоспроможності, є створення комплексу певних умов. Основними з них, на наш погляд, є:

- організація освітнього простору і створення у вищому навчальному закладі культурно-освітнього та конкурентного середовища, що стимулює професійне становлення та особистісний розвиток студента;

- застосування в навчальному процесі активних методів та інтерактивних форм навчання при формуванні пізнавальної активності студентів;

- проведення діагностики і стимулювання на різних рівнях соціально-педагогічної взаємодії викладачів, вчителів і студентів у різних видах спільної діяльності;

- здійснення взаємозв'язку всіх трьох напрямків навчальної діяльності (теоретичного, практичного і особистісного) при формуванні пізнавальної активності майбутніх фахівців;

- створення оптимального психологічного клімату в студентських групах;

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що теоретичні та практичні дослідження й впровадження їх у системі формування конкурентоспроможності в освітньому процесі, від шкільних років до навчання у ЗВО, є важливою темою. Багато питань з приводу видозміни поняття конкуренції у соціумі не є до кінця сформованими та перенесеними на практику. Одним з головних питань, наразі, є формування конкурентоспроможного спеціаліста на ринку праці, який почне ще з малих років, з закладів середньої освіти, формуватися як особистість, що має моральні принципи та дотримується «екологічних» методів боротьби за свій успіх. Особистості, що концентрує увагу на власному, внутрішньому розвитку, а не будує собі кар'єру та досягає успіху за рахунок невдач та провалів інших. Дослідження питань наділення конкурентоспроможними якостями і навичками у шкільних закладах та ЗВО показало, що розвиток освіти рухається у правильному напрямку, а сучасні реформи підтримують ідею виховання особистостей з високими морально-етичними нормами та екоцентрованими підходами до конкуренції.

Л і т е р а т у р а

1. Katane I. (2007). No ekoloāiskās paradigmas līdz vides modelim izglītības pētniecībā. Monogrāfisko pētījumu sērija „Izglītības ekoloāija”. Jelgava: LLU, 239 lpp.
2. Katane I. (2007). Paradigmas Latvijas izglītības vidē mūsdienās. Monogrāfisko pētījumu sērija „Izglītības ekoloāija”. Jelgava: LLU TF IMI, 117 lpp.
3. Katane I. (2010). Competitiveness of Personality as a New Concept in Modern Education 9th and Pedagogy Science. In Proceedings of the 9th Interational scientific Conference Engineering for Rural Development, Volume 9 (May 27-28, 2010). Jelgava: LLU, pp. 327 – 334.
4. Katane, I., Kalniņa, I. (2008). Competitiveness as a Pedagogical Concept: from Theoretical Substantiation to Pupuls' Opinions and Evaluation. In Proceedings of the 4th Annual International Scientific Conference: New Dimensions in the Development of Society. Jelgava: Faculty of Social Sciences at Latvia University of Agriculture, pp. 238 - 244.
5. Katane I., Kalniņa I. (2010). Skolēnu konkurētspējas attīstība neformālās komercizglītības vidē [Monogrāfija]. Jelgava: LLU TF IMI, 331 lpp.
6. Lavrentiev S. Y. Features of modeling the formation of teaching staff competitiveness. Review of European Studies. Vol. 7. No 3, pp. 37-42.
7. Мітіна Л.М. Психологія розвитку конкурентоспроможної особистості/ Л.М. Мітіна. - М. МПСІ - Воронеж: МОДЕК, 2002. - 400 с.
8. Хайрулліна Е.Р. Системна орієнтація проектно - творчої діяльності на саморозвиток конкурентоспроможності студентів інженерів - технологів / Е.Р. Хайруллін. - Казань. - Центр інноваційних технологій, 2007. - 348 с.
9. Туктаров Ф.Р. Конкурентоспроможність особистості в сучасному суспільстві, що трансформується/Ф.Р. Туктаров. - Ростов н / Д.: Наука-Пресс, 2006. - 162с.

10. Nataliia Makhynia, Yaroslav Kichuk, Olena Ptashchenko, Kateryna Kyrylenko, Kateryna Horchynska, Viacheslav Riznyk. Estudios de Economia Aplicada Vol 39, No 5 (2021) <http://ojs.ual.es/ojs/index.php/eea/article/view/4789>

References

1. Katane I. (2007). There are no ecological paradigms that can be seen in the model of the world. Monogrāfisko pētījumu sērija "Izglītības ekoloģija". PUBLISHER / YEAR Jelgava PHYSICAL DESCRIPTION: LLU, 239 lpp.
2. Katana I. (2007). Paradigms Latvian differences in the world. Monogrāfisko pētījumu sērija "Izglītības ekoloģija". PUBLISHER / YEAR Jelgava PHYSICAL DESCRIPTION: LLU TF IMI, 117 lpp.
3. Katane I. (2010). Competitiveness of Personality as a New Concept in Modern Education 9th and Pedagogy Science. In Proceedings of the 9th International Scientific Conference Engineering for Rural Development, Volume 9 (May 27-28, 2010). Jelgava: LLU, pp. 327 - 334.
4. Katane, I., Kalniņa, I. (2008). Competitiveness as a Pedagogical Concept: from Theoretical Substantiation to Pupils' Opinions and Evaluation. In Proceedings of the 4th Annual International Scientific Conference: New Dimensions in the Development of Society. Jelgava: Faculty of Social Sciences at Latvia University of Agriculture, pp. 238 - 244.
5. Katane I., Kalniņa I. (2010). School of Competitive Informatics in Informal Business Competition [Monograph]. PUBLISHER / YEAR Jelgava PHYSICAL DESCRIPTION: LLU TF IMI, 331 lpp.
6. Lavrentiev S. Y. Features of modeling the formation of teaching staff competitiveness. Review of European Studies. Vol. 7. No 3, pp. 37-42.
7. Mitina LM Psychology of development of competitive personality / L.M. Mitina. - M. MPSI - Voronezh: MODEK, 2002. - 400 p.
8. Khairullina ER System orientation of project - creative activity on self - development of competitiveness of students of engineers - technologists / E.P. Khairullin. - Kazan. - Center for Innovative Technologies, 2007. - 348 p.
9. Tuktarov FR Competitiveness of the individual in the transforming modern society / FR Туктаров. - Rostov n / D.: Nauka-Press, 2006. - 162 p.
10. Nataliia Makhynia, Yaroslav Kichuk, Olena Ptashchenko, Kateryna Kyrylenko, Kateryna Horchynska, Viacheslav Riznyk. Estudios de Economia Aplicada Vol 39, No 5 (2021) <http://ojs.ual.es/ojs/index.php/eea/article/view/4789>

Zyma O.H., Budyanska V.A., Kosharna V.V., Turpetko V.J., Vasilashko V.O. Formation of personality competitiveness: from schoolchild to student.

The article reveals the need and timeliness of the formation of the competitiveness of the future specialist in the modern conditions of modernization of the educational system.

The nature of modern problems, causes and possible consequences in the development of mankind make us think

about the driving forces and prospects that await us in the future, to jointly maintain a balance between: 1) social, economic and natural environment; 2) material and spiritual values, which are prerequisites for sustainable development of society and culture. Only such a society has a future that thinks not only about instant benefits, but also about what it wants and can leave to future generations. Nowadays, it has been repeatedly suggested that it is not we who preserve and leave something for future generations, but future generations who have lent us their vital resources for temporary use. We must take this into account. If we live only today, only for one day, and fail to pay our debt to the humanity of the future, then our existence is already in danger. The world is arranged in such a way that causal patterns can be considered in everything and everywhere.

The founder of the Club of Rome, Italian scientist, well-known businessman A. Pezzi expressed a very important idea - to manage a global economy, a person must first learn to manage himself, must understand and master the mechanism of self-regulation. A. Pezzi emphasized another important idea that a person, faced with the dilemma of choice, must change as a person, as a professional, as an individual in society, as a citizen of the universe or must disappear from the Earth's surface.

Research confirms that over the past 10 years, as a result of paradigm shifts in science and education, the paradigm of individual competitiveness in the social sciences and humanities has also changed.

Studies on the understanding of competitiveness in secondary education have shown inequality of intellectual and moral development, which allowed to choose the direction of the vector of further development. The analysis of the internal structure of the free economic zone allowed to reveal the essence and give a brief description of the content of the studied phenomenon. As structural components of competitiveness of the student of university, as: motivational, emotionally-volitional, information-content and operational-practical are allocated. The relationship, the interdependence of the substantive components of competitiveness characterizes the systemic, holistic nature of the phenomenon under study.

Keywords. School, university, competitiveness, education, personality, professional development.

Зима Олександр Григорович – к.е.н., професор кафедри туризму, проректор ХНЕУ ім. С. Кузнеця, м. Харків.

Будянська Вікторія Анатоліївна – к. пед. н., доцент ХНЕУ ім. С. Кузнеця, м. Харків.

Кошарна Валерія Вячеславівна – студентка 1 року навчання магістратури курсу спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» ХНЕУ ім. С. Кузнеця, м. Харків.

Турпетко Владлена Олександрівна – студентка 2 року навчання магістратури курсу спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» ХНЕУ ім. С. Кузнеця, м. Харків.

Василяшко Валерія Олегівна – студентка 2 року навчання магістратури курсу спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» ХНЕУ ім. С. Кузнеця, м. Харків.

Стаття подана 20.08.2021.